

ATASKAITA

APIE PAVELDO VERTYBIŲ APSAUGĄ VILNIUJE (LIETUVA), YPATINGĄ DĖMESĮ SKIRIANT DVIEM PLANAVIMO DOKUMENTAMS – VILNIAUS SENAMIESČIO APSAUGOS REGLAMENTUI IR VILNIAUS SENAMIESČIO DETALIOJO PLANO PROJEKTUI

Margaretha Ehrström ir Hans-Jacob Roald
Ekspertų grupės nariai

Helsinkis ir Bergenas
2004 m. gruodžio 22 d.

Ši ataskaita parengta remiantis ekspertams atsiųsta medžiaga ir ekspertų vizito Vilniuje 2004 m. lapkričio 24-26 d. rezultatais. Vizitą organizavo Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija, vadovaujama generalinės sekretorės Astos Dirmaitės. Atvykti į Vilnių ekspertus pakvietė kultūros ministrė Roma Žakaitienė. Nors ištekliai ir laikas, skirti šiam vizitui, buvo riboti, ekspertai prisiima visišką atsakomybę už šioje ataskaitoje pateiktas išvadas ir rekomendacijas. Papildomus komentarus ir rekomendacijas reikėtų priimti kaip teiginius, susijusius su esama padėtimi ir problemomis ir akivaizdžiai artimus šios misijos įgaliojimams.

Įgaliojimai

Kaip teigiama kultūros ministrės 2004-11-12 laiške, mūsų vizito tikslas buvo įvertinti Vilniaus senamiesčio detaliojo plano projektą.

Vilniaus istorinis centras (toliau tekste – Lietuvoje priimtas pavadinimas *Vilniaus senamiestis, vertėjos pastaba*) yra pasaulio paveldo vietovė, į Pasaulio paveldo sąrašą įrašyta 1994 m. Įrašant Vilniaus senamiestį į šį sąrašą, Komitetas (vertėjos pastaba: turimas omenyje *Pasaulio paveldo komitetas*; toliau tekste – PPK) konstatavo, kad nuo XIII a. iki XVIII a. pabaigos būdamas „politiniu Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės centru, Vilnius turėjo didžiulės įtakos kultūriniam ir architektūriniam rytų Europos vystymuisi. Nežiūrint užpuolimų ir dalinių sugriovimų, jis išsaugojo išpūdingus gotikos, renesanso, baroko ir klasicizmo pastatų kompleksus bei viduramžių miesto struktūrą ir natūralią aplinką“.

Mes lankėmės Vilniuje 2004 m. lapkričio 24–26 d. Vizito metu buvo organizuoti susitikimai su savivaldybe, Kultūros ministerija, nacionaliniu ICOMOS komitetu ir nevyriausybinėmis organizacijomis. Lapkričio 25 d. buvo organizuota ekskursija į svarbiausias apžvalgos vietas, kad pamatytume Vilniaus senamiesčio panoramą ir jo apsaugines zonas bei patį Vilniaus senamiesčio branduolį.

Nors mes turėjome iš anksto atsiųstą medžiagą ir gavome informacijos susitikimuose, didelė medžiagos apimtis ir problemų sudėtingumas neleidžia pateikti išsamaus įvertinimo (reikėtų daugiau laiko praleisti šioje vietovėje). Tolesnius komentarus ir rekomendacijas grindžiame savo profesine patirtimi ir kompetencija pasaulio paveldo bei miestų planavimo metodikos klausimais.

Mūsų manymu, į Detaliojo plano projektą reikėtų žiūrėti ne kaip į pavienį izoliuotą dokumentą, bet (remiantis tuo, ką pamatėme, ir stebint išgalėjusias arba beveik išgalinčias planavimo tradicijas) kaip į vieną iš miesto plėtros dalių. Taigi mudu stengėmės pažvelgti į Detaluojį planą kuo plačiau. Norėdami tai padaryti, savo ataskaitą suskirstėme į tokias temas:

- Pastebėti dalykai ir išpūdžiai: išpūdžiai, susiklostę apžiūrėjus miestą, apsilankius susitikimuose ir išstudijavus pateiktus dokumentus;
- Komentarai: pastebėtų dalykų ir išpūdžių apmąstymai;
- Išvados: svarbiausios išvados, kurias galime padaryti, laikydamiesi savo įgaliojimų;
- Rekomendacijos: rekomenduojami (vadovaujantis mūsų įgaliojimais) veiksmai, kurių reikėtų imtis, kad padėtis pagerėtų;
- Papildomi komentarai ir rekomendacijos: šie dalykai nėra tiesiogiai susiję su mūsų įgaliojimais, bet yra svarbūs aptariamoms problemoms.

REKOMENDACIJOS

Ekspertų grupė primygtinai rekomenduoja:

- Papildyti Vilniaus senamiesčio apsaugos reglamentą ir Vilniaus senamiesčio detaliojo plano projektą nuostatomis, apibrėžiančiomis institucijų teisinį statusą ir atsakomybę;
- Pabrėžti Vilniaus senamiesčio, kaip pasaulio paveldo vietovės, turinį ir statusą atsižvelgiant į tuos kriterijus, kuriais remiantis Senamiestis buvo įtrauktas į Pasaulio paveldo sąrašą. Prižiūrint ir valdant šią vietovę reikia išsaugoti jos architektūrinę, urbanistinę ir gamtinę vertę;
- Siekiant išsaugoti architektūrinę ir urbanistinę Vilniaus senamiesčio vertę būtina nustatyti šios vietovės apsauginę zoną;
- Primygtinai pabrėžiame, kad už Pasaulio paveldo konvencijos¹ įgyvendinimą atsako ją pasirašiusi šalis, šiuo konkrečiu atveju – Kultūros ministerija. Jos atsakomybė taip pat aprepia Vilniaus senamiesčio išsaugojimą ir valdymą;
- Kad pagerėtų planuojamų projektų priežiūra, primygtinai rekomenduojame sudaryti tarybą, kurioje būtų Kultūros ministerijos, savivaldybės ir nevyriausybinių organizacijų atstovai. Ji galėtų kviesti ir profesionalių specialistų (taip pat ir iš užsienio). Imantis didesnių projektų būtina įvertinti poveikį aplinkai;
- Konservavimo ir restauravimo darbams turi būti naudojamos tradicinės medžiagos ir taikoma tradicinė technologija. Vengtini šiuolaikiniai statybos metodai (žr. *Management Guidelines for World Heritage Sites*);
- Reikia tobulinti Vilniaus senamiesčio detaliojo plano projekto iliustracinę medžiagą. Tai svarbu tam, kad būtų galima lyginti saugojimo ir plėtros analizės rezultatus. Ši medžiaga pravers svarstant projektų poveikį Senamiesčiui ir diskutuojant su visuomene.
- Sankcijos, taikomos už Senamiesčio reglamento nesilaikymą, turi atitikti kultūrinei vertei padarytą žalą.

---

¹ 1972 m. Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo globos konvencija

DOKUMENTŲ ANALIZAVIMAS, SUSITIKIMAI SU PAREIGŪNAIS IR VIETINIAIS PROCESO DALYVIAIS, PASTEBĖTI DALYKAI IR ĮSPŪDŽIAI

Vilniaus senamiesčio apsaugos reglamentas (Apsaugos reglamentas – AR)

Šiame dokumente išsamiai apžvelgiamos kalbamojo objekto sudėtinės dalys. Jis gana trumpas ir aiškus. Pasitikėjimą dokumentu kelia tai, kad galima atpažinti autorius ir informacijos šaltinius. Jame ne tik identifikuojami įvairūs vertingi pastatai ar jų grupės, bet ir tiksliai apibūdinami siluetai, panoramos ir perspektyvos. Kaip vienas iš urbanistinio kraštovaizdžio bruožų akcentuojama Vilniaus senamiesčio **dinaminė dimensija**.

Tvarka, kuria aprašomi urbanistinės vertybės bruožai (teritorijos, kuriose išliko autentiškos urbanistinės struktūros, teritorijos, kuriose susiklostė naujos urbanistinės struktūros, ir t. t.), pabrėžia autentiškumą ir urbanistines struktūras kaip svarbiausius dalykus norint suprasti ir prižiūrėti urbanistinį ansamblį.

Verčių struktūros išaiškinimo plane (*Cartogram of plan and volume structure* - Plano ir tūrinės struktūros kartogramoje), be kitų dalykų, įtikinamai nustatomi pagrindiniai istorinės vertės plotai, dominuojančios vertikalės ir vertingos įvairių istorinių periodų plėtros struktūros, nesuformuotos arba sunaikintos plėtros struktūros.

Bendrojoje Apsaugos reglamento dalyje identifikuojami Senamiesčio objektai ir nustatomi jo sudedamųjų dalių priežiūros, naudojimo ir valdymo reikalavimai. Toliau šiame dokumente kalbama apie vartojamus terminus, juridinį statusą, struktūrą, dydį ir kitus duomenis bei apie Apsaugos reglamento tikslus, sandarą ir įgyvendinimą. Apsaugos reglamentas atsiskleidžia kaip pagrindinis Kultūros ministerijos patvirtintas dokumentas. Mes atkreipėme dėmesį į tai, kad jis bus patikslintas „savivaldybės parengtuose teritorinio planavimo dokumentuose, kur nurodoma pasirengimo sąlygos ir statinio projektavimo sąlygų sąrašas“ (VIII, 29).

Pirmoje Apsaugos reglamento dalyje aptariami bendrieji apsaugos reikalavimai ir nurodoma, kaip derinama veikla Senamiestyje. Remiantis bendraisiais apsaugos reikalavimais Senamiesčio valdymas organizuojamas pagal tokius režimus:

- Konservavimas/ restauravimas
- Restauravimas
- Restauravimas/atstatymas

Šiuos režimus dar papildo tokie reikalavimai:

- Saugomi statiniai
- Erdvės elementai (viešosios erdvės ir skverai)
- Žalieji plotai

Šios sąvokos kartu su kitomis (*vertingi fasadai, apsauginės sienos kontūrai*) įeina į žemėlapią, kuriame pažymėti vertingi Senamiesčio objektai ir jo dalys, legenda. Tai gana detalus žemėlapis, jame nurodomi pagrindiniai urbanistinės vietovės paveldo apsaugos objektai ir atskleidžiama vertybių hierarchija toje pačioje vientisoje aplinkoje.

Vilniaus senamiesčio detaliojo plano projektas (Detalusis planas – DP)

Detaliajame plane kalbama apie keletą žemėlapių (jie minimi kaip „Brėžiniai“). Norime paminėti šiuos:

Priedas Nr. 5: Tūrių maketas – tūrinė struktūra (urbanistinio paveldo vertės dosjė)
Priedas Nr. 6: Erdvinės struktūros kartograma (urbanistinio paveldo vertės dosjė)
Priedas Nr. 9: Urbanistinės struktūros kartograma (urbanistinio paveldo vertės dosjė)
Priedas Nr. 10: Archeologinių sluoksnių zonavimo žemėlapis (urbanistinio paveldo vertės dosjė)
Priedas Nr. 11: Planuojamas plotas ir zonavimo teritorija paminklo apsaugos požiūriu (Vilniaus senamiesčio apsaugos reglamentas)
Priedas Nr. 13: Specialusis Vilniaus senamiesčio apsaugos planas. Valdymo režimai.

Analizuojame paskutinį žemėlapi – pagrindinį brėžinį, kuriame tarytum apibendrinami skirtingi priedai.

Atkreipiame dėmesį į tai, kad kalbant apie teisinę bazę (2.3) minima ne viena bendra teisinė bazė, kaip, tarkim, „Planavimo ir statybos aktas“, bet devynios rezoliucijos, planai ir sprendimai. Dažniausiai nurodomas planas yra Vilniaus senamiesčio apsaugos reglamentas.

Toliau pažymime, kad planavimo procesas aprėpė nemaža viešų susitikimų, buvo organizuota ekspozicijų, o šis ekspertų vertinimas taip pat yra planavimo proceso dalis.

Plano projekto dalyje „Urbanistinio paveldo vertės apsauga“ teigiama, kad apsauga vykdoma vadovaujantis Vilniaus senamiesčio apsaugos reglamentu, o Detalusis planas buvo parengtas remiantis Apsaugos reglamentu. Toliau teigiama, kad Apsaugos reglamento nuostatos tiesiogiai perkeltos į Senamiesčio detaliojo plano Statybos (atstatymo) darbų reguliavimo reglamentą.

Visa teritorija plane suskirstyta į 10 zonų, besiskiriančių tam tikrais parametrais (istorinės raidos ypatumai, istorinis teisinis statusas, planavimo struktūra, raidos ir estetinės išraiškos pobūdis ir kt.). Skirtingos zonos, be kita ko, apibūdinamos remiantis dominuojančia, bet ne visuotinai dominuojančia statinių struktūros morfologija.

Aprašomos žemės naudojimo pokyčių tendencijos. Pabrėžiama, kad dėl žemės naudojimo mastų, leidžiamų individualiuose sklypuose, iš esmės visuotinai keičiasi žemės naudojimo pobūdis. Tai ypač pasakytina apie visuomeninės paskirties ir paminklų teritorijas, kurios struktūriškai svarbios miestui, kaip visumai.

Panaudos režimo projekto tikslas, mūsų supratimu, yra atitikti šiandienos poreikius ir iki minimumo sumažinti neigiamą poveikį autentiškai aplinkai, nustatyti režimus, kuo artimesnius esamoms ir tradicinėms funkcijoms ir apimtims.

Kalbant apie žemės naudojimo politiką skatinama pereiti nuo beveik jokio žemės nenaudojimo prie gyvenamosios paskirties žemės, nes taip būtų išsaugota istorinė gyvenamoji paskirtis. Tačiau norint atgaivinti istoriškai pagrįstą paskirtį beveik kiekvieno pastato pirmame aukšte leidžiama komercinė veikla.

Turint omenyje Vilniuje gyvą tradiciją nuolat keistis ir bet kurio miesto poreikį vystyti ekonomiškai ir socialiai, svarbia priemone, padedančia išsaugoti ir praturtinti istorinę aplinką, laikomas naujos reglamentuojamos architektūros įdiegimas.

Detaliojo plano projektu siekiama įgyvendinti tokias gaires:

- Išlaikyti paveldo išteklius;
- Paremti tradicines funkcijas;
- Atkurti prarastą paveldą;
- Skatinti folklorą ir amatus;

- Pabrėžti kultūros išteklius žvelgiant iš daugelio perspektyvų.

Ieškoma būdų, kaip atkurti istorines erdvines ribas.

Įvertinami apsaugos, atstatymo ir reglamentuojamos naujos statybos mastai įvairiose zonose.

Statinių aukštį gina savivaldybės ir valstybės nekilnojamųjų kultūros vertybių registrai, o pakeitimai galimi tik tada, kai gaunama naujos tyrimų medžiagos ir papildomos vertybių dosjė ir taisyklės.

Nėra tiksliai nurodytas ketinamų atstatyti pastatų aukštis.

Kai kurie Detaliojo plano sprendimai netiks šiam planavimo dokumentui, nes jiems reikia tolesnio specialistų ir visuomenės aptarimo.

Vertybių įteisinimas yra nuolatinis procesas ir gavus naujos informacijos apie vertybių turinį, mastą ar sąlygų pasikeitimą bet kada galima priimti sprendimus, kurie pakeistų Detalųjį planą.

Teigiama, kad urbanizacijos procesas kol kas nesunaikino natūralaus teritorijos kraštovaizdžio vertės.

Uždrausta per sklypus tiesti inžinerinius tinklus. Šis draudimas turėtų apsaugoti nekilnojamasias kultūros vertybes, esančias po žeme.

Pripažįstama, kad dabartinė transporto sistema ne visiškai atitinka miestiečių ir turistų poreikius ir daro neigiamą poveikį istorinei aplinkai. Siūloma keletas bendro pobūdžio veiksmų padėčiai pagerinti. Atsižvelgiant į poreikį statyti automobilius Senamiesčio centre reikia įrengti bendrai naudojamas automobilių aikšteles Senamiesčio priegose ir jo erdves palikti pėstiesiems.

Aprašomi įvairūs morfologiniai tipai – urbanistinių struktūrų vystymosi tipologijos. Tai susiejama su teritorijos raidos tipu, aukščiu, sklypo raidos procentine išraiška, būdingaisiais bruožais (eskizu), aiškinamuoju brėžiniu. Specialusis Vilniaus senamiesčio apsaugos planas yra dalis Detaliojo plano projekto. Inventorizuoti nekilnojamasias kultūros vertybes pradėta institucijų tarpusavio sutarimu, 2004 m. įtraukiant valstybinį registrą į miesto tarybos parengtą plano projektą.

Rengiamas vizualinės apsauginės zonos, kaip buferinės zonos, projektas.

Visiems plotams, esantiems plano projekte, suteikta pirmumo teisė naudotis teritorija. Visiems plotams taip pat priskirtos tam tikros lentelės, kuriose skaitmenine išraiška nurodomi lygmenys, plėtros tankumas ir morfologija. Dideli plotai, esantys tarp statomų pastatų, įgyja „užstatymo pirmumo teisę“ statyboms.

Susitikimai su Vilniaus savivaldybe ir Kultūros ministerijos kultūros vertybių apsaugos departamentu

Susitikimas su Vilniaus savivaldybe vyko neseniai pastatyname savivaldybės pastate. Susitikimui pirmininkavo mero patarėja p.Dalia Bardauskienė. Jame dalyvavo apie 30 asmenų, atstovaujančių valstybinėms įstaigoms ir savivaldybei. Planavimo ekspertai pristatė Detaliojo plano projektą. Buvo užduota klausimų apie miesto archeologinius sluoksnius, statinių tankumą (koks jis yra Detaliajame plane ir koks iš tikrųjų), išreikštas susirūpinimas dėl žaliųjų zonų Senamiestyje ir t. t.

Buvo diskutuojama dėl terminų *restauravimas* ir *atstatymas* (jų vartojimas miesto plano projekte skiriasi nuo tarptautinės vartosenos).

Susitikime su valstybės pareigūnais pirmininkaujant skyriaus vedėjai p. Irmai Grigaitienei iškeltas klausimas, koks svarbus šalies narės (Lietuvos Vyriausybė ir Parlamentas) vaidmuo įgyvendinant Pasaulio paveldo konvenciją. Vilniaus senamiesčio išsaugojimas, konservavimas ir valdymas yra ne tik savivaldybės, bet ir valstybės atsakomybė. Ypač buvo pabrėžta, kad turi bendradarbiauti savivaldybė, Vyriausybė ir NVO.

Susitikimas su nevyriausybine Senamiesčio komisija (NVO)

NVO tvirtino, kad Senamiestyje yra šiurkščių pažeidimų, nesuderinamų su reikalavimais, keliamais Vilniui kaip pasaulio paveldo vietai. Šiuos pažeidimus toleruoja valstybės ir savivaldybės pareigūnai. Per keletą pastarųjų metų buvo pastatyta nemaža didelės apimties ir labai aukštų pastatų. Buvo pareikšta, kad Detaliojo plano projektas prisidės prie naujų statinių pagausėjimo ir sumažins miesto istorinio autentiškumo vertę.

Šie pareiškimai buvo iliustruoti pavyzdžiais: devynių aukštų viešbutis „Novotel“, Žydų kvartalo „atkūrimas“ sunaikinant vertingus tinkamai nedokumentuotus archeologinius radinius. Autentiškumui būtinų reikalavimų neatitinka didėjantis šiuolaikinių medžiagų naudojimas ir technologijų taikymas istorinės vertės statiniuose.

Planuojami projektai pertvarkys miestą ir turės įtakos maždaug 30 procentų Senamiesčio teritorijos.

Buvo minėta, kad bauda už Senamiesčiui taikomų teisės normų sulaužymą nėra tokia didelė ir ją lengvai galima įtraukti į paprasto projekto sąmatą.

Nevyriausybinių organizacijų atstovai paprašė ekspertų grupės įvertinti Detaliojo plano projektą ir Senamiesčio apsaugos planą pagal pasaulio paveldui taikomus standartus ir nustatyti, kokių pokyčių įvyko Senamiestyje lyginant su 1994 m. autentiškumo testu. Šios užduotys yra labai susijusios, tačiau peržengia mūsų įgaliojimų ribas ir šios ekspertų grupės galimybes.

Susitikimas su Lietuvos nacionaliniu ICOMOS komitetu (Nacionalinis komitetas)

Susitikimas vyko atvirai. Kalbėdami apie egzistuojančių planavimo dokumentų standartus, nacionalinio komiteto nariai paminėjo nemažą silpnų vietų. Tačiau jie nenurodė svarbiausių Apsaugos reglamento ir Detaliojo plano projekto trūkumų.

Be to, buvo užsiminta, kad pagrindinė problema yra ne planavimo dokumentų standartas, bet tai, kaip konkrečiai elgiamasi su kiekvienu projektu.

(Priedas – nuotraukos, padarytos apžvalgos metu.)

Apsilankymas Senamiestyje

Buvo surengta ekskursija po Senamiestį ir jo apylinkes. Apžiūrėjome Senamiestį iš svarbių apžvalgos taškų. Mūsų dėmesį patraukė šalia jo kylantys dangoraižiai. Aplankėme ir daugelį vietovių, kurias minėjo nevyriausybinės organizacijos.

(Priedas – nuotraukos, padarytos apžvalgos metu.)

Komentarai

Lietuvos vyriausybės ir Vilniaus savivaldybės pareigūnai pastaraisiais metais sukūrė daug ir įspūdingų planavimo dokumentų bei rezoliucijų dėl Vilniaus senamiesčio. Žiūrint į Lietuvą kaip į šalį, kurios ekonomika patiria pereinamąjį laikotarpį, toks planavimas turi būti traktuojamas kaip procesas, ieškant naujų miesto valdymo režimų ir optimalios pusiausvyros tarp vystymosi ir apsaugos, tarp privačios ir visuomeninės teisės bei atsakomybės. Siekis rasti būdų, kaip optimaliai suderinti aplinkos valdymą, yra bendras daugeliui Europos šalių ir miestų, tačiau dėl įvairių priežasčių šis klausimas yra daug keblesnis pereinamojo laikotarpio šalims, tokioms, kaip Lietuva. Kodėl gi Vilniaus problemos tokios ypatingos? Todėl, kad jis įrašytas į Pasaulio paveldo sąrašą ir tuo pat metu turi būti gyvas miestas. Žvelgiant iš šios perspektyvos, pasaulio paveldo vietovės teritorijos plotas turi būti labai didelis.

Vilniaus senamiesčio apsaugos reglamentas mums kelia išbaigto dokumento įspūdį. Darome prielaidą, kad trys pagrindiniai valdymo režimo lygmenys (konservavimas / restauravimas – restauravimas – restauravimas / atstatymas) atspindi gerai dokumentais pagrįstą paveldo apsaugos strategiją ir tęsia nusistovėjusias regeneravimo planavimo dokumentų tradicijas. Tokie dalykai, kaip apsaugos reglamentas, turi sudaryti gerai dokumentais pagrįstą pagrindą ilgam ir kasdieniniam Senamiesčio, kaip saugomos urbanistinio paveldo vietovės, valdymui.

Tačiau mes pasigendame aiškesnio tų kriterijų, kuriais remiantis Senamiestis pripažintas pasaulio paveldo vietoje, apibūdinimo arba išaiškinimo. Tikslumo stoka, kai nesuderinami įrašymo kriterijai ir valdomos vertybės apibūdinimas, būdinga ne tik Vilniui, tai bendra daugelio pasaulio paveldo vietovių problema. Tai nereiškia, kad dabartinis valdymo režimas nepakankamai stiprus ar griežtas; jis nepakankamai tikslus. Pasaulio paveldo vertybės režimas turi būti kuo tikslesnis ir kuo aiškiau apibrėžtas, turi būti sukonkretintos struktūros ir objektai, kurie sudarys ilgalaikio Senamiesčio vystymosi pagrindą. Kadangi šie dalykai atstovauja pasaulio paveldo vertybėms, dėl jų negali būti deramasi, kitaip tariant, negalima derėtis dėl projektų kūrimo.

Dėl apsaugos reglamento pasakytina, kad Vilniaus senamiesčio detaliojo plano projektas atrodo išbaigtas dokumentas. Įspūdingas prieduose pateikiamų brėžinių kiekis ir turinys, duodama pakankamai nuorodų į atitinkamas rezoliucijas ir planavimo dokumentus.

Su pasitenkinimu galime pabrėžti, kad viena iš planavimo proceso dalių buvo pastangos bendrauti su jame dalyvaujančiais partneriais. Neturime žinių, ar šis dialogas buvo sėkmingas, ar ne, tačiau turime pabrėžti, kad pozityvus ir konstruktyvus požiūris į visus partnerius, kuriuos sieja šis klausimas, yra būtina vaisingo dialogo sąlyga. Vis dėlto mes pastebime nemažą prarają tarp to, kaip tikrąją padėtį apibūdina NVO ir savivaldybė. Norėtume pridurti: siekiant sukurti pozityvią atmosferą (o tai yra vienas iš dialogo mėginant ką nors planuoti elementų), iš patirties žinoma, kaip naudinga surengti išsamius debatus ir parengiamojoje bet kurio plano projekto stadijoje ieškoti sutarimo dėl svarbiausių planavimo prielaidų. Tai gali būti problemos, su kuriomis miestas susiduria, planavimo tikslas, pažintinis miesto vietovės, kaip fenomeno, fizinės struktūros ir standartų aprašymas, egzistuojančių teisės aktų galimybės ir apribojimai ir t. t.

Konstatuojama, kad Detalusis planas buvo rengiamas atsižvelgiant į Apsaugos reglamentą, ir minima, kad apsaugos plano taisyklės buvo tiesiogiai perkeltos į Statybos darbų reglamentą. Jei taip, aiškiau tariant, paveldo apsaugos interesų turi būti paisoma dėl jo paties.

Tačiau truputį nesuprantama, kaip tikimasi, kad pagrindiniai dokumentai, Apsaugos reglamentas ir Detaliojo plano projektas, papildys vienas kitą ir veiks kartu. Gyventojų požiūriu, turėtų būti vienas pagrindinis dokumentas, kuriame būtų juridškai pagrįstas Senamiesčio valdymo režimas.

Jei yra ir kitų dokumentų, turi būti aišku, kad jie papildo pagrindinį dokumentą, be to, turi būti aiškiai apibrėžtas jų teisinis statusas.

Taip pat mums kelia neaiškumų, kaip žmonės, atsakingi už pasaulio paveldo vertybių priežiūrą, t. y. valstybės atstovai iš Kultūros ministerijos arba jos įgalioti, įtraukiami į projektų vertinimo procedūras.

Žiūrint į Detaliojo plano projekto sutartinių ženklų reikšmes, mūsų manymu, pagrindinis jo tikslas – valdyti žemės naudojimo politiką ir sukurti naujų statybų tvarką. Atrodo, kad apie paveldo apsaugos klausimus kalbama kažkur kitur. Dėl žemės naudojimo politikos komentarų neturime. Bet turime keletą klausimų ir komentarų dėl Detaliojo plano projekto kaip naujų statybų tvarkos. Visų pirma, turėtų būti labai ribojamas naujų statybų mastas paveldo apsauginėje zonoje. Mes matome, kad buvo stengtasi Senamiestyje nustatyti skirtingus morfologinius statinių tipus. Tačiau pastangos yra labai fragmentiškos ir prastai iliustruotos, todėl mums įdomu, kaip viskas vyks praktiškai. Toliau matome, kad taikomi sklypų tankumo parametrai. Įdomu, kokia iš to nauda, jei tankumo parametrai taikomi jau užstatytoje vietovėje? Ką dar atspindės tankumas, be kitų kokybės parametru, ir kas atsitiks, kai kils konfliktas tarp įvairių parametru? – ar tada bus svarbiau statinių aukštis, ar, pavyzdžiui, tankumas?

Apskritai, mes norėtume pamatyti, kokius padarinius atskleistų įvairūs parametrai, pateikti sumažintais skaičiais labai dideliame ir geriau iliustruotame žemėlapyje. Tai leistų ir mums, ir kitiems numatyti poveikį senajam Vilniui kaip urbanistinei vietai.

Informatyvių iliustracijų apie galimus padarinius stoka taip pat turi įtakos plėtrai. Pastebime, kad Apsaugos reglamente pabrėžiamos dinaminės Vilniaus senamiesčio dimensijų charakteristikos, o Detaliojo plano projekte – ekonominės ir socialinės plėtros poreikis bei naujos architektūros, siekiančios praturtinti istorinę aplinką, reglamentavimas. Visiškai palaikome tokį požiūrį. Apskritai kalbant, ignoruojant plėtros poreikį nukentėtų ir plėtra, ir paveldo apsauga. Tačiau mes pasigendame itin patikimos iliustracinės medžiagos, kuri dokumentais pagrįstų arba nurodytų, kaip ir kur tokia plėtra galėtų ar turėtų vykti, ir kur gali ar galėtų kilti konfliktų dėl paveldo apsaugos.

Turime pridurti, kad labai neįprasta rengti tokį didelį detalų planą tokiai teritorijai kaip Senamiestis. Visi žinome, kad tokio masto detalieji planai negali nesikeisti. Apsispręsti rengti tokį didelį detalų planą kaip valdymo įrankį – tai kartu tiksliai ir aiškiai nustatyti pokyčių procedūras. Kas, remiantis šiuo planu, laikytina rimtais ir ne tokiais rimtais pokyčiais, kurios žinybos turės imtis veiklos ir kada? Neturėjome laiko nuodugniai išsiginčyti į šį klausimą, tačiau minime jį dėl to, kad tai svarbus klausimas.

Lygindami Apsaugos reglamento ir Detaliojo plano projekto vizijas su teiginiais, kuriuos išdėstė NVO, pastebėjome, kaip jau minėta, kad kalbant apie Senamiesčio būklę yra didelė praraja tarp NVO ir savivaldybės. Dėl daugelio priežasčių mes negalime visiškai pateisinti NVO lūkesčių. Be to, nėra neįprasta, kad NVO pateikia išpūdingų pranešimų turėdamos savo interesus. Tačiau mes turėjome galimybę apžiūrėti keletą NVO minimų „įdomių“ vietų. Visiškai sutinkame, kad mūsų matytas naujų medžiagų naudojimas atstatant pastatus neatitinka įprastų paveldo apsaugos standartų, juo labiau kalbant apie pasaulio paveldo vietovę. Matėme „Novotel“ viešbutį ir turime išskirti rimtą klausimą dėl šio statinio tūrio. Matėme archeologinės struktūros liekanas Žydu kvartale ir susirūpinę klausiamo: ar tai, kas buvo ten daroma, atitiko Senamiesčio archeologinių sluoksnių apsaugos reglamentą? Manome, kad šios pastabos ir minėti atvejai peržengtų mūsų įgaliojimų ribas.

Išvados

Valstybės ir Vilniaus savivaldybės pareigūnai pastaraisiais metais sukūrė gana daug kvalifikuotų planavimo dokumentų ir rezoliucijų, susijusių su Vilniaus senamiesčiu. Labai pažangu tai, kad savivaldybė skatina viešas diskusijas ir visuomenės dalyvavimą, taip pat palaiko ir šią tarptautinę misiją. Miesto planavimo procesas apskritai yra sudėtingas dalykas, o Vilniuje jis dėl daugelio priežasčių dar sudėtingesnis nei kituose dideliuose miestuose.

Tačiau mes matėme kai kurių pertvarkymų ir statybų, neatitinkančių pasaulio paveldo ir netgi paprasto paveldo apsaugos standartų. Spėjame, kad įrašant Senamiestį į Pasaulio paveldo sąrašą, o gal ir anksčiau jau buvo tam tikras teisinis pagrindas, kuriuo remiantis saugomas Senamiestis. Jis buvo ir svarstant kalbamus atvejus. Todėl labai griežtai klausiamo, kaip tai gali atsitikti.

Mūsų buvo prašyta didžiausią dėmesį skirti Detaliojo plano projektui. Bet turėdami omenyje šių dokumentų turinį ir valstybės pareigūnų įtraukimą mes domėjomės ir tuo, kaip Apsaugos reglamentas bus derinamas su Detaliojo planu ir kaip jie kartu veiks. Paminėjome keletą problemiško Detaliojo plano projekto aspektų, pavyzdžiui, būtinumą geriau iliustruoti poveikį istorinei aplinkai, jo galimybes prisidėti prie tobulėjimo ir plėtros.

Tačiau Detaliojo plano projektas yra projektas. Mūsų matyti pavieniai nevykę pertvarkymai ir statybos atsirado ne dėl Detaliojo plano projekto, taigi jie turi būti sutvarkyti remiantis esamais apsaugos potvarkiais ir reglamentais. Iš to darome esminę išvadą, kad pagrindinės dabartinės Vilniaus problemos yra ne valdymo priemonių standartai, bet projektų priežiūra. Tai ne profesinė, bet politinė problema, tačiau ji daro įtaką aplinkai.

Atrodo, kad nėra pusiausvyros tarp siekio viešosiomis teisinėmis priemonėmis įgyvendinti esamus įstatymus ir taisykles, apibrėžiančias Vilniaus, kaip pasaulio paveldo vietovės, apsaugą, ir padarinių, atsirandančių dėl šių įstatymų laužymo. Bauda ne tokia jau didelė, kad jos nebūtų galima įtraukti į paprasto projekto sąmatą. Toks elgesys jokia būdu nepriimtinas.

Papildomi komentarai

Bendra situacija

Daugelis didžiųjų Europos miestų patiria svarbių ekonominių pokyčių, keičiasi ir jų, kaip visuomenės varomosios jėgos, padėtis. Tai vyksta dėl didėjančios ekonomikos internacionalizacijos. Šie ekonomikos pokyčiai dažnai pakeičia didelių miesto plotų funkcijas, o visa tai lemia fizinės strategiškai svarbių sričių transformacijas. Senamiesčio branduolys patenka į keblią ir pažeidžiamą padėtį, nes jis stengiasi išlaikyti savo centrinę vietą miesto aplinkoje ir jame yra kultūrinį palikimą liudijančių vertybių. Be istorinių vertybių suvokimo klausimo, šiandien diskutuojant apie miestą viena iš daugelio temų yra „Kūrybingo miesto“ tema. Apskritai urbanistikos klausimai politikų ir profesionalų plačiai svarstomi visame pasaulyje; ieškoma skirtingų filosofijų ir modelių, kaip valdyti miestą, kad jame būtų optimali plėtros ir apsaugos pusiausvyra. Siekiant tokios pusiausvyros aptariami ir įgyvendinami nauji miesto valdymo modeliai. Kartais tai būna vien bandymas arba klaida, kartais radikalus valdymo sistemos ir filosofijos pasikeitimas, o kartais tai yra nuosekliai daromos permainos ir egzistuojančių valdymo modelių tobulinimas. Postmoderniame pasaulyje niekas nepasiūlo idealaus sprendimo ar modelio. Valstybė ir konkretus miestas labiau nei anksčiau turi ieškoti savojo miesto valdymo modelio. Dėl to visos valstybės ir didesni miestai patenka į labai keblią padėtį.

Šiame kontekste Vilniaus padėtis yra panaši į daugelio Europos miestų, ieškančių optimalios vystymosi ir apsaugos pusiausvyros ir savojo miesto valdymo modelio. Vilniaus padėtis išskirtina dėl tos priežasties, kad jis yra UNESCO Pasaulio paveldo sąrašė ir tuo pačiu metu jame vyksta dideli pasikeitimai: keičiasi valstybės ir vietos ekonomika, valdymo modelis ir filosofija. Be to, reikia skaitytis su tuo faktu, kad į Pasaulio paveldo sąrašą įtraukta Vilniaus teritorija yra labai didelė, ir neužmiršti, kad tai miestas, kuris turi išsaugoti ir išsaugos gyvo miesto statusą.

Būtina pabrėžti, kad Vilniaus įrašymą į Pasaulio paveldo sąrašą inicijavo UNESCO šalis narė – Lietuvos valstybė, ir kad ji praneša UNESCO apie dabartinę pasaulio paveldo vietovės būklę. Tuo pačiu metu daugelyje valstybių pastebima tendencija decentralizuoti teises ir atsakomybę nuo valstybės pečių perkelti savivaldybėms. Dėl šios tendencijos vertinti Vilnių, kaip pasaulio paveldo vietovę, yra dar kebliau.

Atsižvelgiant į tradicijas ir valdymą Vilniaus miestas šiais laikais buvo valdomas regeneravimo planais. Iki šiol Vilniaus senamiesčio valdymui buvo skirti jau trys regeneravimo planai. Regeneravimo planas yra integruotas planavimo dokumentas, į kurį įtraukti visi svarbiausi žemėlapiai. Regeneravimo plano tradiciją dabar keičia du savarankiški dokumentai: Vilniaus senamiesčio apsaugos reglamentas (Apsaugos reglamentas), kultūros ministro patvirtintas 2003 m. gruodžio 23 d., ir Vilniaus senamiesčio detalusis planas (Detaliojo plano projektas), sukurtas Vilniaus savivaldybės.

Be dviejų minėtų planų, pastaraisiais metais Vilniaus savivaldybė sukūrė dar keletą svarbių planavimo dokumentų:

- Vilniaus miesto 2002–2011 m. strateginį planą – ambicingą planą, paremtą aiškiais prioritetais ir pripažįstantį svarbiausias stipriausias ir silpnąsias visuomenės puses;
- Vilniaus senamiesčio atgaivinimo 1998–2003 m. planą, kuriame pirmenybė teikiama plėtrai, renovacijai, tobulinimo ir konservavimo veiklai.

Papildomai dar parengta informacinės medžiagos, kuri supažindina su konservavimo ir investavimo gairėmis.

PAPILDOMOS REKOMENDACIJOS

Standartai, labai reikalingi Baltijos valstybių sostinių senamiesčiams, Vilniuje atsirado vėliau negu Rygoje ar Taline. Jų atsiradimą lėmė labai sparčios permainos. Jei pokyčiai Senamiestyje ir toliau bus tokie spartūs, per keletą metų jis labai pasikeis.

Susidaro įspūdis, kad nevyriausybinės organizacijas, remiančias Senamiesčio istorinės aplinkos išsaugojimą, apėmė didelis nusivylimas. Jos teigia, kad savivaldybė netvarko Senamiesčio pagal reikiamus standartus, gaunama per mažai informacijos, trūksta bendradarbiavimo. Nevyriausybinių organizacijų atstovai atrodo nusivylę, nes nėra patikimos institucijos, kuriai būtų galima pasiskųsti.

Ekspertų grupei teko susidurti su įvairiais vienas kitam prieštaraujančiais teiginiais ir pareiškimais. Ekspertai negali viso to iširti, tačiau susidarė įspūdis, jog visi nori, kad būtų dalijamasi informacija ir pagerėtų šiame procese dalyvaujančių partnerių bendradarbiavimas.

Susidaro įspūdis, kad nėra aiškus savivaldybės ir Kultūros ministerijos teisių ir atsakomybės už Vilnių, kaip pasaulio paveldo vietovę, pasidalijimas. Žiūrint iš UNESCO pozicijų, už pasaulio paveldo vietovę yra atsakinga valstybė ir Kultūros ministerija.

Atrodo, kad linkstama statyti dangoraižius per daug arti Senamiesčio, ir šiuo klausimu trūksta išsamios poveikio aplinkai analizės.

Rūmų atstatymas neturint šio pastato tikroviškumą patvirtinančių dokumentų sumenkina Vilniaus senamiesčio, kaip autentiško urbanistinio ansamblio, vertę.

1997–2000 m. Baltijos ir Šiaurės šalys pariteto pagrindu vykdė projektą *Darnūs istoriniai miestai* (*Sustainable Historic Cities – The SHC project – SIM projektas*). Jam vadovavo Šiaurės šalių pasaulio paveldo centras. Lietuva buvo patariamąsios grupės narė. Projekte dalyvaujantys kolegos iš Baltijos valstybių prašė pakeisti sovietinį centralizuoto valdymo modelį Šiaurės šalių modeliu. Buvo atsakyta, kad aiškiau ir griežtai apibrėžto Šiaurės šalių modelio nėra. Juo gali būti laikomas toks modelis, kuris padeda demokratiškai priimti sprendimus ir iš vykstančių procesų pasisemti išminties, kaip reformuoti ir tobulinti valdymo sistemą. Valdyti Vilniaus senamiestį dabar sudėtinga, bet naujai įgyta patirtis bus labai vertinga ateityje. Būtų naivu manyti, kad nebus daroma klaidų. Pripažinti klaidas – tai vertingiausia patirtis, skatinanti mokytis iš jų ir įgyvendinti reformas. Tokio spartaus vystymosi sąlygomis ypač svarbu kurti ir institucijas, ir pasitikėjimą planuojant bei priimant sprendimus.

Mums buvo pasakyta, kad Detaliojo plano projektas – tai konsultantų, kurie siūlė savo paslaugas už prieinamiausią kainą, konkurso rezultatas.

Norint įgyti reikiamos patirties Vilniaus senamiestyje turi būti stabilus ir kvalifikuotas personalas, valdantis tokį sudėtingą ir problemų keliantį objektą. Senamiesčio planavimas turi būti ne vienkartinis veiksmas, bet nuolatinis vyksmas. Profesionalus personalas, valdantis Vilniaus senamiestį, turi turėti pakankamą kvalifikaciją, kad sugebėtų projektuoti, taisyti ir teikti pagrindinius Senamiesčio valdymo dokumentus. Tam, kad būtų nustatyta patikima tvarka, reikia, kaip jau minėta, informacijos kokybės. Tačiau bet kurioje valdymo sistemoje taisyklės ir nuostatai vis tiek yra laužomi. Jei kas nors sako, kad priimant sprendimus nesilaikoma įstatymų, turi būti nepriklausoma institucija, kuriai būtų galima pareikšti pretenzijas. Kai tokios institucijos nėra, suklesti nepasitikėjimas ir įtarumas. Šiaurės šalyse tokia institucija yra: tai vietos civilinis ir valstybės tarnautojas, ombudsmenas (kontrolierius), į kurį galima kreiptis ir tada, kai galutinis sprendimas jau padarytas, ir kuris turi teisę atmesti sprendimus, jei procesas vyko ne pagal privalomas taisykles. Lietuvos valstybė turėtų rimtai pasvarstyti, ar jai nereikia tokio kontrolieriaus pareigybės.